

ЧАСТИНА 1

ФРАНЦІЯ, 1910 РІК

Бульвар Гангу — тиха широка вулиця, що позначала собою східний кордон міста Ам'єн. Фургони, прямуючи на північ до Лілля та Арраса, їхали одразу на шкіряні заводи та млини на Сен-Ле, минаючи цю вибоїсту, затрушену листям, дорогу. Зі сторони міста на бульвар дивилися величні сади, розділені з тією міською точністю, котра відповідала зовнішньому вигляду будинків її власників. Каштани, бузок та верба манили своїх господарів у тиху тінь на вологій траві. Сади були запущені, неохайні, з глибокою травою та густим живоплотом. У таких садах могли ховатися тихі озерця та галявинки з дикими квітами й травами, укриті густим гіллям, куди не приходять навіть мешканці будинку.

Поза садами річка Сомма розпадається на безліч маленьких каналів, і саме вони надають кварталу Сен-Ле такого мальовничого вигляду. З іншого боку бульвару — на острівках між каналами — розмістилися вологі водяні сади. В неділю довгі човни, опираючись на силу довгих шестів, везуть жителів міста каналами на своєму пласкому дні. Вздовж річки та її відгалужень сидять рибалки, зігнувшись над своїми снастями: біля собору — у куртках

та капелюхах, біля водяних садів — у сорочках. Усюди вони сидять, встромивши вудку у воду та чекаючи на форель чи коропа.

Будинок сім'ї Азёр дивився на дорогу міцним по-офіційному правильним фасадом, відгородившись залізною огорожею. Люди, котрі проїжджали рікою повз будинки, не сумнівалися, що його хазяїн — шанований чоловік. Дах, покритий сланцем, сходився дивовижними кутами і захищав неправильної форми будівлю від непогоди. З-під одного з таких кутів на бульвар виходило мансардне вікно. Увагу привертала величний кам'яний балкон на першому поверсі та багрянний плющ, що збирався нагору його балкюстрадами. Вхідні двері велично хизувалися своїм залізним оздобленням.

Усередині будинок здавався одночасно більшим і меншим, аніж ззовні. Там не було кімнат, котрі б лякали власною величчю, чи бальних залів у позолоті з підвісними канделябрами, але іноді можна було натрапити на несподівано просторі приміщення та коридори зі сходами, котрі ведуть у сад. Були невеличкі приймальні з письмовим столом та гобеленовими стільцями, куди можна увійти тільки через приховані ходи і де двері відчиняються усередину. Навіть дивлячись з краю газону, неможливо було вгадати, як розташовано кімнати та переходи за безтурботними кам'яними плитами. Підлога в усьому будинку відлунювала характерними звуками з-під ніг, а через гострі кути та луни здавалося, що в будинку завжди ходить хтось невидимий.

Металева скриня Стівена Рейзфорда прибула раніше за нього і вже чекала на свого господаря біля його ліжка. Він розпакував одяг і повісив змінний костюм у величезний гардероб. Під вікном стояв емальований таз для

вмивання, а поруч з ним — дерев'яний вішак для полотенця. Щоби поглянути на вулицю, на бульвар, йому довелося стати навшпиньки. На іншому боці вулиці чекав візник, а його кінь потрушував збруєю і витягував шию, щоби пощипати липового листя. Стівен спробував рукою, чи м'яке ліжко, а потім ліг на нього, поклавши голову на валик, прихований під постіллю. Кімната навколо нього була доволі простою, але турботливо прикрашеною. На столику стояли польові квіти у вазі, а обабіч дверей висіли зображення вулиць міста Онфлер.

За вікном весняне вечірнє сонце хилилося на захід за собором. Голоси дроздів чулися навколо усього будинку. Стівен похапцем умився і спробував розрівняти своє чорне волосся, дивлячись на відображення у маленькому дзеркальці. Потів він перекинув з десяток цигарок у металевий портсигар і сховав у кишені жилету. Ті речі, які більше були не потрібні, він виклав з кишень: білети на поїзд, синій записник у шкіряній обкладинці та ніж з одним, але ретельно заточеним лезом.

Спускаючись на обід, Стівен злякався звуку власних кроків на сходах. Два марші відділяли його від мети: спочатку на других поверх, де спальні членів родини, а потім на перший, у хол. У жилеті та піджаку йому стало спекотно. На секунду він зупинився, розгубившись: із холу вели четверо дверей за скляними панелями, і в одну з них йому треба було зайти. Коли відчинив одні з них, то побачив напарену кухню, посеред якої біля великого соснового столу служниця розставляла тарілки на підносі.

— Прошу сюди, месє. Обід подано, — запросила служниця, протиснувшись повз нього у двері.

У вітальні зібралася вся родина. Мадам Азер підвелася.

— О, месє, прошу вас, сідайте тут.

Азер пробубонів представлення, з якого Стівен почув тільки «моя дружина». Він узяв її руку і коротко вклонився. З іншого боку столу на нього пильно дивилися дві пари очей.

— Лізетта, — відрекомендувала мадам Азер дівчину років шістнадцяти з темним волоссям, забраним стрічкою. Вона самовдоволено всміхнулася і простягнула йому руку. — І Грегуар. — Хлопчику було на вигляд років десять, і його голова ледь виднілася над столом, під яким він завзято теліпав ногами.

Служниця стояла біля Стівена із супницею. Він налив собі повний черпак і почув запах незнайомої приправи. Під хвильками зелені, які ледь гойдалися, можна було розгледіти картоплю.

Азер вже доїв свій суп і тепер вистукував якийсь ритм по срібній підставці для ножа. Втягуючи бульйон з ложки, Стівен підвів погляд.

— Скільки вам років? — запитав хлопчик.

— Грегуар!

— Нічого, — Стівен заспокоїв мадам Азер. — Двадцять.

— Вина? — запитав Азер, затримавши пляшку над келихом Стівена.

— Так, дякую.

Азер налив напою на два чи три пальці Стівенові та своїй дружині і поставив пляшку на місце.

— Що ви знаєте про ткацьке виробництво? — запитав Азер. Йому було лише сорок років, але зовнішність додавала йому ще десять. Тіло з роками і не міцнішало, і не слабшало. Очі світилися насторожено та сухо.

— Небагато, — відповів Стівен. — Я працюю в цій сфері уже чотири роки, але моя робота стосується зде-

більшого фінансової частини. Мій роботодавець хотів, щоби я більше розумівся на виробництві.

Служниця прибрала супові тарілки, і Азер повів розповідь про місцеве виробництво та проблеми з працівниками. Він володів однією фабрикою в місті, та ще однією за декілька миль.

— Спілки, організовані працівниками, залишають мені вкрай мало місця для маневру. Вони скаржаться, що втрачають роботу через появу машин, але ж якщо не зможемо конкурувати з Іспанією та Англією, то ми пропали.

Служниця внесла тарілку нарізаного м'яса у легкій підливі й поставила її перед мадам Азер. Лізетта почала розповідати про свій день у школі. Розказуючи, вона закидала голову і посміювалась. Мова йшла про жарти однієї дівчини над іншою, але Лізетта мала на увазі ще й інше. З її слів можна було зрозуміти, що особисто вона вбачає такі витівки надто дитячими і натякає, що все завелика для такого, але сама дівчина ще не визначилася щодо своїх інтересів чи вподобань. Тут вона запнулася, її розповідь почала затихати, і вона повернулася до брата, докоряючи за його сміх.

Темні очі Стівена уважно спостерігали за нею під час розповіді.

Азер же не приділяв жодної уваги доньці, повністю зайнятий салатом, якого поклав собі, перш ніж передати миску дружині. Шматочком хліба він зібрав з країв тарілки залишки соусу.

Мадам Азер не витримувала погляду Стівена, а він, у свою чергу, уникав її. Тим не менше кутиками очей він помітив порух її русяво-рудого волосся і підвів очі. Вона була вбрана у білу блузу, оздоблену мереживом, а на шії висів темно-червоний камінь.

Коли обід закінчився, пролунав дзвінок у двері і з холу донісся потужний чоловічий голос. Азер уперше посміхнувся.

— Старий друже Берар! Як завжди вчасно!

— Месьє і мадам Берар, — проголосила служниця, відчиняючи двері.

— Доброго вечора вам, Азере. Мадам, моє шанування. — Берар, кремезний сивий чоловік за п'ятдесят, вклонився до руки мадам Азер. Його дружина, майже такої ж могутньої статури, з густим, високо забраним волоссям, привіталася за руку з мадам та поцілувала дітей.

— Вибачте, я не розчув вашого імені, коли Рене знайомив нас, — сказав Берар Стівенові. Поки Стівен повторював його і пояснював, як воно пишеться, діти зникли, а їх місце зайняло подружжя Берар.

Азера, здавалось, оживила їхня поява.

— Вам бренді, Бераре? А для вас, мадам, трошки трав'яного чаю? Ізабель, накажи принести кави, будь ласка. А тепер...

— Заждіть, — Берар підняв свою м'ясисту руку, — у мене для вас погані новини. На завтра фарбарі скликали страйк. Голови спілок сьогодні о п'ятій зустрічалися з представниками робітників і прийшли до такого рішення.

Азер пирснув.

— Я думав, їх зустріч відбудеться завтра.

— Її перенесли на сьогодні. Терпіти не можу приносити вам погані новини, мій любий Рене, але ви б мені не вибачили, якби дізналися про це від вашого старшого робітника завтра. Принаймні, я сподіваюся, що це не одразу вплине на вашу фабрику.

Насправді здавалося, що Берар насолоджувався своєю роллю. На його обличчі прочитувалося задоволення від тієї значущості, яка йому випала. Мадам Берар із захватом дивилася на свого чоловіка.

Азер далі лаяв робітників та запитувати самого себе, як же вони хочуть, щоб він розвивав свої фабрики. Стівен і жінки не поспішали висловлювати своїх думок, а Берар, здавалося, вважав, що його роль звелась лише до оголошення новини.

— Ну що ж, — сказав Азер згодом, — ось і воно. Страйк фарбарів.

Цей висновок для усіх, включаючи самого Азера, став оповіщенням, що тема закрита.

— Як ви приїхали? — запитав Берар.

— Поїздом, — відповів Стівен, припускаючи, що звертаються до нього. — Довга вийшла дорога.

— О, поїзди! — зреагував Берар. — Чудова система! У нас тут зручний вузол: потяги ходять і до Парижа, і до Лілля, і до Булоня... А у вас в Англії вони є?

— Так.

— І давно?

— Дайте подумати... Років сімдесят.

— Але у вас там якісь проблеми з ними, чи не так?

— Та наче ні. Я нічого такого не чув.

Берар пив бренді й ошасливлено посміхався.

— Так ось воно як — в Англії теж тепер є поїзди.

Розмова повністю залежала від Берара — він узяв собі роль провідника: привносив у розмову різні думки і підсумовував на останок їх вклад.

— У Англії ви їсте м'ясо на сніданок щодня, чи не так?

— Думаю, що так, — відповів Стівен.

— Тільки уявіть, мадам Азер, щодня на сніданок смажене м'ясо! — Берар втягував господиню у розмову. Проте жінка не схилилася до участі в ній і лише пробурмотіла щось про потребу відчинити вікно.

— Мабуть, колись і ми так будемо снідати, так, Рене?

— Навряд чи, навряд чи... Хіба що у нас будуть такі ж тумани, як у Лондоні.

— І дощ! — Берар засміявся. — У Лондоні дощить п'ять днів із шести, мабуть, — він знову подивився на Стівена.

— Минулого року я читав у газеті, що в Лондоні випало менше дощу, ніж у Парижі, так що...

— П'ять днів із шести! — сяяв посмішкою Берар. — Ви тільки уявіть!

— Папа́ теж терпіти не може дощу, — сказала Стівенові мадам Берар.

— А як ви провели цей чудовий весняний день, люб'язна мадам? — Берар знов спробував запросити господиню до бесіди. Цього разу йому вдалося, і мадам Азер з ввічливості — або, може, тема була їй цікава — звернулася до нього.

— Зранку в мене були справи в місті. Так ось, біля собору в якомусь будинку відчинили вікно, і я почула, як хтось грає на піаніно, — голос мадам Азер лився низький та спокійний. Якийсь час вона описувала те, що почула. — То було просто чудово. Я хотіла зупинитися, увійти в дім і запитати у виконавця назву композиції.

Месьє і мадам Берар були шоковані. Вони явно не чекали такої розповіді. Азер, заспокійливим тоном людини, звиклої до різних дивацтв, запитав:

— І що то була за композиція, любя?

— Не знаю. Я такого ніколи не чула. Може, Бетховен або Шопен...

